

Statsforvaltaren si vurdering av Lom kommune - 2022

Statsforvaltarens kommunebilde bygger på tilgjengeleg KOSTRA-statistikk, annan nasjonal statistikk, tilsyn, økonomiforvaltning og kommunedialog. Vi har òg henta inn noko data frå kommunane jf. brev av 27. april. Vi har, med utgangspunkt i dette, utarbeidd ROS-analyser. Kommunebildet vi presenterer, er eit samandrag av korleis Statsforvaltaren oppfattar status og utfordringar på sentrale fagområde i kommunen. Enkelte fagområde har retta søkelys på spesifikke tema. Ei samanlikning med tidlegare års kommunebilde er derfor ikkje mogleg på alle fagområda.

ROS-analyser gjeld berre fagområde der Statsforvaltaren har eit oppdrag.

Sjå vedlegget "Meir om indikatorane" til slutt i dette dokumentet, for forklaring på kva som er lagt til grunn for kvart fagområde og kvifor.

Kommunebildet er oppdatert 1.september 2022.

Vi har valt å gruppere kommentarane i tre kategoriar:

	Område med god kompetanse, kapasitet og kvalitet
	Område med forbetningspotensial innan kompetanse, kapasitet og kvalitet
	Område som er sårbare innan kompetanse, kapasitet og kvalitet

SBs befolkningsprognose stipulerer ei endring frå 2 211 innbyggjarar i 2022 til 1 854 i 2050 etter hovudalternativet.

Tal på eldre relativt til kor mange som er i yrkesaktiv alder er eit mål på evne til å finansiere økt etterspørsel av kommunale tenester framover. Tal på innbyggjar i alderen 20-66 år per eldre over 80 år endrar seg i Lom frå 9,1 i 2020 til 3,0 i 2040. Nasjonale gjennomsnittstal for dei same åra er 14,3 og 6,8.

Barnehage og opplæring

Kvifor temaet trygt og godt barnehage- og skulemiljø?

Ei av Statsforvaltaren sine viktigaste oppgåver er å passe på at alle skular gjer sitt beste for at alle elevar har eit trygt og godt skulemiljø. Nokre gongar treng skulen hjelp, og då kan Statsforvaltaren gje råd og vise verktøy skulen kan bruke i arbeidet med å gjere skulemiljøet trygt og godt for alle.

Eit trygt og godt skulemiljø for alle elevar er eit satsingsområde for Statsforvaltaren i Innlandet, og dei siste åra har ein stor del av dei planlagde tilsyna våre vore innanfor dette temaet. Årleg vurderer vi tilstanden i alle kommunane i Innlandet, og opnar tilsyn i dei kommunane vi meiner det er fare for at skulemiljøet ikkje er trygt og godt. Vurderingane vi presenterer her, er del av ei overordna heilskapsvurdering vi gjer av alle kommunar i samband tilsynsplanlegging, dialogmøte og generell rettleiing. Biletet er ofte samansett, og vi brukar langt fleire kjelder enn dei vi går gjennom her før vi landar kva for verkemiddel vi vil nytte i møte med dei ulike kommunane. Statistikken vi presenterer her seier likevel noko om korleis elevane opplev skulemiljøet sitt, og vi oppfordrar kommunane til å følge opp og analysere

resultata frå Elevundersøkinga. Einkvan kan oppfatte grenseverdiane Statsforvaltaren har sett som strenge, men dei er satt ut frå at skulane skal nulltoleranse for krenkingar.

Når det gjeld barnehagemiljø er situasjonen noko annleis. Vi har mellom anna ikkje tilgang på den same type statistikken som på skule, og Statsforvaltaren si rolle er annleis enn i skulemiljø saker. Ifølgje loven er det nulltoleranse for alle typar krenkingar i barnehagane. Barnehagen skal sjølv drive det førebuande arbeidet for eit trygt og godt barnehagemiljø. Statsforvaltaren på si side jobbar for å sikre eit trygt og godt barnehagemiljø gjennom å informere, rettleie og leggje til rette for deltaking i nettverk, statlege strategiar og kompetanseutviklingstiltak på barnehageområdet. Vi meiner det er svært viktig at retten til eit trygt og godt barnehagemiljø blir teken på alvor, og vi har utarbeidd eit sett med refleksjonsspørsmål til fri bruk i kommunen.

Vurdering av skulemiljøet i Lom:

Statsforvaltaren vurderer skulemiljøet i Lom til grønt nivå. Det er noko uvisse knytt til tolkinga av resultatet, fordi kommunen sitt resultat på samleindikatoren er unnateke offentleg innsyn. Samstundes ser vi i Udir si database at dei tala som er unnatekne ikkje er urovekkjande høge. Svarprosenten i Elevundersøkinga er lågare enn 85 %.

I Lom er det ein barneskule og ein ungdomsskule, med om lag 220 elevar. Sjølv i ein kommune med såpass grøne resultat som i Lom er det krevjande å setje ein eintydig farge på elevane sitt skulemiljø. Vi ber difor kommunen halde merksemd på elevane sitt skulemiljø òg i åra som kjem. Kommunen er velkomen til å ta kontakt med Statsforvaltaren dersom de har spørsmål eller kommentarar.

Refleksjonsspørsmål og involvering av barn og unge i handsaminga av kommunebileta

Statsforvaltaren oppmodar på kommunen til å involvere barn og unge i den lokale behandlinga av kommunebileta.

- Korleis arbeider de systematisk for å sikre at barn har det trygt og godt i barnehagane og skulane i kommunen?
- Loven set krav til nulltoleranse for krenkingar. Korleis arbeider de som barnehagemyndigheit og skuleeigar systematisk for å hindre krenkingar i barnehagane og skulane i kommunen dykkar?
- Korleis og i kva for eit omfang legg kommunen til rette for kompetanseheving om barn og unge sitt psykososiale miljø?
- Kva kan forklare variasjonane innanfor kommunen når det gjeld resultata knytt til skulemiljø?
- Er det ein samanheng mellom elevmedverknad og skulemiljøet?

Statsforvaltaren vil tipse kommunen om nettsida vår for lett tilgjengelege filmar om barnehage- og skulemiljø:

<https://www.statsforvalteren.no/nb/innlandet/barnehage-og-opplaring/filmer-om-barnehage-og-skulemiljo/>

Barnevern

Kommunen sin barnevernteneste inngår i interkommunal ordning med Sel, Vågå og Skjåk. Sel er vertskommune. Barneverntenesta fekk ikkje gjennomført alle kompetansetiltak i 2021.

Interkommunal ordning har likevel medført ei styrking i kvaliteten på barneverntenesta. I

dialogmøte var det fokus på samordning og felles innsats for førebyggjande arbeid og oppfølging i kommunen. Politisk og administrativ leiing er kjend med føringar i reformarbeidet, men det er ikkje utarbeidd ein eigen førebyggjande plan.

Barneverntenesta har forbettringspotensiale og blir vurderte som god.

Folkehelse

For å kunna setja i verk tiltak som har effekt på folkehelsa må kommunen ha «oversyn over helsetilstanden i befolkninga og dei positive og negative faktorar som kan verka inn på denne» etter dei 5 § første ledda i folkehelselova. Kommunar er forskjellige, så behovet for informasjon og oversyn vil variera mellom ulike kommunar. Vi ser at Lom kommune har ei folkehelseoversyn som grunnlag for arbeidet med planarbeidet til kommunen.

For å etablere eit systematisk og langsiktig folkehelsearbeid, som å motverka sosiale helseforskjellar, skal kommunen i arbeidet sitt med kommuneplanar etter plan- og bygningslova fastsetja overordna mål og strategiar for folkehelsearbeidet. Vi ser at Lom kommune har forankra folkehelse i kommunen sin samfunnsplanlegging.

Jordvern

Kommunen har omdisponert 4 daa dyrka mark dei siste fem årene (2017-2021). Statsforvaltaren oppmodar kommunen til framleis å ha merksemd på jordvern i si arealforvaltning.

Kommuneøkonomi

Kommunen har hatt gode netto driftsresultat dei siste åra, like så for økonomiplanperioden. God eigenkapital og høgt disposisjonsfond og dessutan låg lånegjeld og rentebelastning gir eit stort økonomisk handlingsrom. Kommunen styrker òg bundne driftsfond og disposisjonsfond framover. Kommunen brukar demografisk utvikling til å prioritere satsingsområde, samtidig som Lom jobbar med innovasjon og utvikling. Utfordringar med høge kostnader til mellom anna helse. Dei største investeringane er planlagt i starten av økonomiplanperioden, investeringsnivået avtar og skal i lita grad blir lånefinansiert dei to siste åra.

Befolkningsnedgang og demografiske utfordringar framover. Stor vekst i aldersgruppa med personar over 67 år.

Landbruk

Som jordbruksmyndigheit ser kommunen i hovudsak ut til å ha tilfredsstillande forvaltningspraksis. Som skogbruksmyndigheit synest forvaltningspraksis å vera god.

Samfunns- og arealplanlegging

Kommuneplanens samfunnsdel er frå 2016, medan kommuneplanens arealdel er frå 2003. Begge planane er under revidering og det er forventa at dei vert vedtatt i 2022. Kommunen har felles plankontor med Skjåk. Kompetansen i kommunen på planområdet er vurdert å være god. Positivt at det er etablert ordning for å ta vare på interessene til barn og unge i planlegginga.

Fastlegesituasjonen

Kommunen skal sørge for at personar som oppheld seg i kommunen blir tilboden nødvendige helse- og omsorgstenester. For å oppfylle dette ansvaret skal kommunen mellom anna tilby ei fastlegeordning. Det er i Noreg store utfordringar med både å behalda og rekruttera fastlegar, utfordringar vi òg ser er tilfelle i kommunar i Innlandet. Det er derfor viktig at kommunane har fokus på rekrutteringstiltak, som varetar kontinuitet i relasjonen mellom lege og pasient og sikrar stabilitet i legetenesta.

Helse og omsorg

Kompetanse: Har ein del med helseutdanna personell 88,8 % mot landsgjennomsnittet 77,8 %. Har kompetanseplan, er i eitt utgreiingsprosjekt med tanke på kva utfordringar kommunen vil stå overfor i framtida. Søkjar friske kompetansemiddel i 2022. Har nokon middel til overføring i frå 2021. Deltar i KS prosjekt Rusta for framtida. Vurdering: god.

Demensomsorg: Lom vil i 2025 ha 67 personar med ein demensdiagnose. Dette er ein prosentauke frå 2,60 % til 3,15 %. Deltar i demensnettverk i innlandet. Lom har ein demensplan (2020-2023), demenskoordinator, dagsenter for personar med demens og avtale med SAM-AKS. Vurdering: god.

Ernæringskartlegging: 89 % av bebuarar med langtidsplass er ernæringskartlagt mot landsgjennomsnittet 46 %, 30 % er ernæringskartlagt som har tenester i heimen, landsgjennomsnittet er 15 %. Vurdering: god og svak

Legetimar pr veke pr bebuar sjukeheim: 0,38 timar i Lom mot landsgjennomsnittet på 0,61 timar. Dette er ein stor nedgang i frå 2018.(0,66). Vurdering: svak

Rus og psykisk helse

Kommunen har 15,63 årsverk totalt i tenesta rus- og psykisk helse. Statsforvaltaren finansierer ca. 0,63 årsverk med tilskotsmiddel i tenesta rus- og psykisk helse. Har tilsett psykolog. Psykolog er ei lovpålagt teneste. Kommunen bruker kartleggingsverktøyet brukarplan. Kommunen har forløpskoordinator pakkeforløp psykisk helse og rus.

I løpet av siste år har ikkje bustadsituasjonen endra seg eller vorte betre for brukarar med rus og psykisk helse utfordringar. Rapporterer at dei ikkje forankrar rus og psykisk helsearbeid i planverk, men at dei sikrar i stor grad tenesteutvikling på systemnivå. Kommunen rapporterer at dei i svær stor grad sikrar brukarmedverknad til brukargruppa med rus- og psykiske helse utfordringar.

Kommunen er deltakar i etablert FACT team.

Samfunnstryggleik

Siste tilsyn vart gjennomført i 2016. Det vart ikkje avdekka avvik ved tilsynet. Hovudinstrykket var at samfunnstryggleik og beredskap var godt ivareteke i kommunen. På grunn av Koronapandemien har det ikkje vorte gjennomført tilsyn i 2020/2021. Lom kommune gjennomførte heilskapleg ROS i 2017 eller tidlegare. For at heilskapleg ROS skal vera eit nyttig og oppdatert planleggingsgrunnlag, er det anbefalt å revidera heilskapleg ROS kvart fjerde år.

Av Kommuneundersøkelsen 2021 kjem fram det at arbeidet til kommunen med integrering av samfunnstryggleik og beredskap i planar har betringspotensiale. Statsforvaltaren anbefalar å arbeida meir med integrering av samfunnstryggleik og beredskap i planar etter plan og bygningslova. Den overordna beredskapsplanen vart revidert sist i 2020, med utgangspunkt i

heilskapleg ROS. Kommunen øvde beredskapsorganisasjonen i samsvar med krav i forskrift om kommunal beredskapsplikt i 2018. Kommunen har ikkje gjennomført kommueneundersøkelsen 2022.

Sosiale tenester

Dei sosiale tenestene har som formål å betre levekåra for vanskelegstilte, bidra til sosial og økonomisk tryggleik, bidra til at den enkelte får moglegheit til å leva og bu sjølvstendig, framme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltaking i samfunnet. Tenestene skal bidra til at utsette barn og unge og familiene deira får eit heilskapleg og samordna tenestetilbod, og dessutan bidra til likeverd, likestilling og førebyggje sosiale problem.

Ein trygg og føreseieleg busituasjon, deltaking i arbeidslivet og inkludering i samfunnet er viktige verkemiddel for å førebyggje låginntekt og utanforskap.

I Lom kommune får 1,2 % av innbyggjarane sosiale tenester (Innlandet 2,3 %), og 33,3 % av dei som får sosiale tenester har hjelpebehov som varer lengre enn 6 mnd. (Innlandet 34,4 %).

Kommunen skal gjera seg kjend med levekåra til innbyggjarane, vie spesiell merksemd til trekk ved utviklinga som kan skapa eller halda oppe sosiale problem. Samordning og samhandling mellom tenesteområde er av sentral betydning. Kommunen bør inkludera levekårsutfordringar i anna samordning av tenester til sårbare grupper.

I Lom kommune forsørgjer 18,5 % av dei som får sosiale tenester barn (Innlandet 27,3 %). 11 % av barna i Lom lever i hushald med vedvarande låginntekt (Innlandet 13 %), og 13 % av barna i Lom bur trengt (Innlandet 14 %).

Lom kommune har i 2022 delteke i eigenvurderingstilsyn med temaet «Tenestene opplysning, råd og rettleiing og økonomisk stønad til personar mellom 17 og 23 år.» I denne gjennomgangen fann Nav Lom/Skjåk svakheiter i arbeidet sitt med tenesta opplysning, råd og rettleiing og kvalifiseringsprogram for unge sosialhjelpsmottakarar. Nav-kontoret er i gang med forbetningsarbeid på desse områda.

Kommunen har ansvar for å tilby personar under 30 år som får sosiale tenester tilbod om arbeidsretta aktivitet ved mottak av sosialhjelp. Kvalifiseringsprogram skal vera tilgjengeleg for innbyggjarane til kommunen.

29,6 % av dei som får sosiale tenester er i aldersgruppa 18-24 år (Innlandet 19,7 %). Talet på sosialhjelpsmottakarar i aldersgruppa 25-29 år (Innlandet 13,6 %), er for lågt til at dei kan offentleggjerast.

Det finst ikkje talgrunnlag for antall sosialhjelpsmottakarar i aldersgruppa 0-24 år (Innlandet 39,2 %), og aldersgruppa 25-29 år (Innlandet 31,3 %), som hadde vilkår om arbeidsretta aktivitet i 2021. Lom kommune hadde ingen deltakarar i kvalifiseringsprogram i 2021.

Dette blir sett på å synleggjera at kommunen bør gjennomgå tilgjengelegheita si til kvalifiseringsprogram og arbeidsretta aktivitet for dei som har behov for slik bistand.

Kommunen gir tilbakemelding etter høyring, om at dei har tiltak med jobbspesialist inn imot målgruppa som det er beskreve utfordringar til, i aldersgruppa yngre vaksne.

Klima

Kommunen har klima- og energiplan frå 2010. Kommunen meldte oppstart av revisjon saman med Vågå og Skjåk i 2017, men vi saknar ei framdrift i arbeidet. Kommunen rapporterte om nokre klima-/energitiltak i kommuneundersøkingane i 2019 og 2021, m.a. innan transport og arealbruk og bygg og eigedom. Det er bra at kommunen deltek i prosjektet Gudbrandsdalen 2030, som er støtta med skjønnsmidlar. Vi oppmodar til vidare innsats med tiltak, og viser til at kommunen berre har søkt om midlar frå Klimasats til tiltak eitt av åra som ordninga har vart. Det er positivt at kommunen er med i klimanettverk Gudbrandsdalen. Kommunen har svært lite informasjon om klima på sine heimesider.

Miljø

Miljø består av to hovudtema - vassforvaltning og forureining, som er vurdert ut i frå eit sett med indikatorar. Vår vurdering er at arbeidet til kommunen innan miljø samla sett er svakt/raud. Meir detaljert skildring av grunnlaget følgjer.

Med grund i spørjeundersøkinga følgjer kommunen opp lovpålagd kontroll i forhold til produksjonstilskot og dei følgjer opp med synfaring ved ev. varsel om forureining. Kommunen opplyser at det er høg oppslutning om relevante RMP-tiltak (gul/middels). Kommunen har sikra seg god styringsmoglegheit for vassdraga gjennom at alle vassdrag er gitt arealformålet bruk og vern av vassdrag med tilhøyrande strandsone. Det er positivt at kommunen har fastsett breidda på kantsona til vassdrag og at det er sone for byggeforbod langs vatn og vassdrag. Det er vidare positivt at kommunen har fastsett miljømål for vassdrag, vatn og avløp der det kjem fram at alle vassdrag skal ha minst god status (grøn/god). Kommunen tykkjer å følgja opp vasskvalitetsmåla i vassforskrifta på ein god måte (grøn/god).

På forureiningsområdet har me vurdert arbeidet til kommunen med grunnforureining og avløp, og i tillegg materialgjenvinning av avfall. Me ser positivt på at kommunen har oppretta brukar i Grunnforureining, då dette er ein føresetnad for å oppfylla plikta til kommunen som styresmakt på grunnforureining (oppfølging av byggje- og gravesaker etter forureiningsforskriften kap. 2). Kommunen har derimot ingen registrerte lokalitetar. Vi vurderer på grunnlag av dette arbeidet til kommunen med grunnforureining som svak/raud.

Kommunens oppnår ikkje den nasjonale målsetjinga for andel levert til materialgjenvinning på 50 %. Kommunen har ikkje fastset konkrete talfesta mål, men i planforslag til ny samfunnsplan er det formulert nokre hovudmål og delmål, slik som auka grad av gjenbruk og bruk av miljøvennlige materiale og at grada av gjenvinning i den kommunale avfallshandteringa skal aukast. Avfallsområdet vurderast som svak/raud.

Fossbergom reinseanlegg overhald reinsekrava i 2021. Kommunens hovudplan for vatten og avløp er gammal og det ser ikkje ut til at avløpsnettlet fornyast. Derfor vurderast kommunen som raud/svak.

Vedlegg:

Meir om indikatorane

Barnehage og opplæring

Om elevundersøkinga

Elevundersøkinga skal gjennomførast kvar haust for 7. og 10. trinn. Skulane eller kommunane kan sjølv bestemme hyppigare bruk viss dei ser behov for det, og det er òg mogleg å køyre undersøkinga på fleire trinn. Data som ligg til grunn for denne vurderinga er i all hovudsak offentlege, og kan hentast ut frå Udir sin statistikkbank. I dei tilfella der dei offentlege data gir oss manglande informasjon, har vi logga oss inn og sett på data som er unnateke offentlegheit. Det er særleg i små kommunar vi har sett på ikkje offentlege data for å vere i stand til å danne oss eit heilskapsinntrykk av kommunen. Den tekstlege vurderinga og fargelegginga er gjort på bakgrunn av desse spørsmåla i Elevundersøkinga:

- Har du blitt mobba av andre elevar på skulen dei siste månadene?
- Har du blitt mobba av vaksne på skulen dei siste månadane?
- Har du blitt mobba digitalt (mobil, iPad, PC) dei siste månadane?

Udir har samla desse tre spørsmåla i ei felles overskrift; *mobbing på skulen*. Det er i all hovudsak kommunen si samlescore som ligg til grunn for fargelegginga av kommunen sin tilstand på området *Barnehage og opplæring*.

Data er i all hovudsak henta frå Elevundersøkinga for skuleåret 2021-2022. I dei kommunane med få eller manglande data frå det oppgitte skuleåret, har vi òg tatt ein kikk på resultatata frå skuleåret 2020-2021.

Kommunar med gjennomsnittsscore under 2 % får fargen grøn.

Kommunar med gjennomsnittsscore mellom 2 % og 4,9 % får fargen gul.

Kommunar med gjennomsnittsscore over 5 % får fargen raud.

Barnevern

Fristbrot i undersøkingar, talet på barn med hjelpetiltak i heimen, barn i hjelpetiltak med evaluert tiltaksplan og talet på fosterbarn i familie og /eller nære nettverk er indikatorar på om kommunen gir barn og familiar rett hjelp til rett tid, gjennom førebyggjande arbeid og tidleg innsats.

- Kommunemonitor barnevern
https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern_kommunemonitor/#/

Fastlegesituasjonen

Ved utarbeiding av kommunebilete for 2022 valde me å skriva om den generelle utfordringa som er nasjonalt, og dessutan i kommunar i Innlandet, med både å behalda og rekruttera fastlegar. Me er klar over at denne utfordringa ikkje gjeld alle kommunar i Innlandet per no, men det er ein situasjon som stadig er i endring, så derfor valde me å skriva om den generelle utfordringa.

Folkehelse

Ivaretaking av langsiktig folkehelsearbeid i planarbeidet til kommunane.

For å kunna setja i verk tiltak som har effekt på folkehelsa må kommunen ha «oversyn over helsetilstanden i befolkinga og dei positive og negative faktorar som kan verka inn på denne» etter dei 5 § første ledda i folkehelselova.

For å etablere eit systematisk og langsiktig folkehelsearbeid, her under å motverka sosiale helseforskjellar, skal kommunen i arbeidet sitt med kommuneplanar etter plan- og bygningslova

fastsetja overordna mål og strategiar for folkehelsearbeidet som er eigna til å møta dei utfordringane kommunen står overfor.

Vi viser til rettleier utarbeidde av Helsedirektoratet til eit systematisk folkehelsearbeid

- Folkehelseprofil <https://www.fhi.no/hn/folkehelse/folkehelseprofil/>

Helse og omsorg

Bakgrunn for val av indikatorar: Endring i helsetenestene, med overføring av helsetenester frå spesialisthelsetenesta til kommunehelsetenestene, gir uføreseielege pasientoverføringar og krav til spesialisert kompetanse. Dette krev at kommunane har nok og riktig kompetanse for å kunna gi forsvarleg helsehjelp. Befolkningsdelen med demens sjukdom vil i Innlandet auka med 32,41% frå 2020 til 2030, noko som får tyding for korleis kommune riggar tenestetilbodet innan helse og omsorg. Pasienttrygging og kvalitet er viktig for å førebygga pasientskadar og uhelse, mellom dei oversyn over pasientar og ernæringsstatusen til brukarane. Del vurdert for risiko for underernæring var i Innlandet på 51,3% i 2021.

Fokusområde:

- Kommunen tilpassar omsorgstenestene til framtidige behov
- Kommunen skal ha nødvendig kompetanse

Jordvern

- Tala er henta frå tabell 07903 hos SSB.
- Innrapporterte tal stammar berre frå vedtatte reguleringsplanar.
- Tal daa omdisponert dyrka mark (etter PBL) dei siste fem åra. All omdisponering i perioden inngår, men del med formål samferdsel og infrastruktur blir kommentert for dei med raud farge. Alt under 5 daa blir rekna for arronderingsmessige justeringar og blir grønt. Dei som omdisponerer meir enn 10% av Innlandets samla kvote (300 daa) blir raude. Resten gule.
- Innskjerping av det årlege jordvernsmålet (frå 4000 daa til 3000 daa) fekk effekt frå midten av 2021. Vi tar derfor utgangspunkt i nytt mål.

Klima

- Status for klima- og energiplan; alder for sist revisjon
- Status for tiltak. Basert på kva dei sjølv har svart i kommuneundersøkinga i 2021, og dessutan kor mange år dei har søkt Klimasats
- Status for om kommunen er med i klimanettverk
- Vurdering av klimainformasjonen kommunen har på heimesidene sine og evt. annan kjent utadretta informasjon
- Samla vurdering

Landbruk

For jordbruk har vi lagt vekt på kapasitet/ressursbruk (kulepunkt 1-2) i høve til parametrane i kulepunkt 3-4, funn i forvaltningskontrollar og det generelle inntrykket vi har av forvaltningspraksis/-kapasitet, spesielt i tilskottsforvaltninga. Følgjande parametarar er vurderte:

- Årsverk brukt på jordbruksforvaltning (rapportert frå kommunen for 2021)
- Brutto driftsutgifter til landbruksforvaltning (KOSTRA 2021)
- Talet på jord- og konsesjonslovsaker og talet på tilskottssøknader (produksjonsstilskott og regionale miljøtilskott) i 2021

- Omfanget av jordbruk (berekningsnøkkel basert på jordbruksareal, totalareal og talet på driftseiningar, føretak med husdyr og landbrukseigedommar) i 2021
- Avvik og merknadar i forvaltningskontrollar dei siste åra og kommunen sin oppfølging av desse
- For skogbruk er det som skjer i skogen avgjerande for produksjon, miljøtilhøve og omdømmet til skognæringa og den offentlege forvaltninga. Statsforvaltaren har i høg grad lagt vekt på korleis kommunen oppfyller dei pålagde kontrollane i 2021, som omfattar:
 - foryngingskontroll (risikobasert, hovudsakeleg med utplukk frå Landbruksdirektoratet)
 - resultatkartlegging (sjølv om det heiter «kartlegging» er Statsforvaltaren opptatt av at avvik som kan lukkast, blir lukka gjennom korrigerande tiltak)
 - stikkprøvebasert kontroll av skogtiltak (minst 5 % av søknadane, kommunen gjer utplukk etter sin eigen plan)

Miljø

Miljø består av to hovudtema, vassforvaltning og forureining, som kvar består av undertema med indikatorar. Under følgjer ei skildring av vurderingskriteria og ei grunngiving for kvifor desse temaa er valde.

Vassforvaltning

Kvifor er desse tema valt?

- Vassmiljø i plan og inngrepssaker

Fysiske inngrep i vassdrag er ei av hovudutfordringane for å nå god miljøtilstand i mange vassdrag. Kommunane har ei sentral rolle i arbeidet med å forhindre nye skadar ved å ta vare på av vassmiljø i plan og inngrepssaker.

- Forankring og oppfølging av vassforvaltningsplanane i kommunane

Noreg har internasjonale forpliktingar om å sikra god miljøtilstand i alle vassførekomstar gjennom tilslutning til vassdirektivet. Dei regionale vassforvaltningsplanane med tilhøyrande tiltaksprogram er sentrale for oppfyllinga av desse forpliktingane. Kommunane er styresmakt og tiltakshavar på fleire område med stor betydning for å nå miljømåla. Følgjeleg er det avgjerande at kommunane aktivt deltek i utarbeiding og gjennomføring av planar og tiltak.

- Forureining frå jordbruket

Næringssaltforureining er den andre hovudutfordringa for å oppnå godt vassmiljø. I Innlandet er forureining frå jordbruk ei av hovudkjeldene til næringssalttilførsel til vassdraga. Kommunen som lokal landbruksstyresmakt har ei sentral rolle i arbeidet med å avgrensa næringssaltavrenning frå jordbruket.

Skildring av vurderingskriteria

- Vassmiljø i plan- og inngrepssaker
 - God: Kommunen har eigne arealformål og føresegner som er knytte til vatn og vassdrag, og har fastsett breidde på vegetasjonssone langs vassdrag. Tek spesielt omsyn til vassdrag i nydyrkingssaker, og gjer ei aktiv vurdering av om kantsoner bør vera breiare enn minimumskravet.
 - Middels: Kommunen har manglande eller ikkje tilstrekkelege føresegner og arealmål knytte til vatn og vassdrag og/eller manglande fastsett breidde på vegetasjonssone langs vassdrag. Krav til kantsoner i nydyrkingssaker blir følgde opp jf. Lovverket.

- Svak: Kommunen har manglande føresegner og arealmål knytt til vatn og vassdrag og manglande fastsett breidde på vegetasjonssone langs vassdrag.
- Forankring og oppfølging av vassforvaltningsplanen i kommunen
 - God: Kommunen har egne ressursar til oppfølging av vassforvaltningsplanane, og arbeidet er godt integrert i alle sektorar i kommunen. Kjenne til og følgjer aktivt opp med gjennomføring av tiltak i vassforvaltningsplanane.
 - Middels: Kommunen har avsett lite egne ressursar til å følgja opp arbeidet med vassforvaltningsplanane, men jobbar noko med det gjennom ulike sektorar i kommunen. Følgjer til ei viss grad opp med gjennomføring av tiltak i vassforvaltningsplanane.
 - Svak: Kommunen har ikkje avsett egne ressursar til oppfølging av vassforvaltningsplanane, og har eit lite medvite forhold til oppfølging av desse.
- Forureining frå jordbruket
 - God: Kommunen driv aktivt rettleiing og informasjonsarbeid mot landbruket for å redusera avrenning og forureining. Har gode rutinar for oppfølging av miljøkrav, og følgjer opp brot på miljøkrava bla med avkorting av PT.
 - Middels: Kommunen fører tilsyn med at miljøkrav i landbruket blir innfridd gjennom kontroll, og driv noko rettleiing for å auka oppslutninga om tiltak som minimerer forureining.
 - Svak: Kommunen manglar gode rutinar for oppfølging og informasjonsarbeid omkring forureining frå jordbruk.

Forureining - Kvifor er desse tema valt?

- Kommunens arbeid på avløpsområdet: Oppfølging av arbeidet til kommunane på avløpsområdet har vore ein del av embetsoppdraget dei siste åra. I tildelingsbrevet for 2022 (pkt. 3.1.4.4.1) kjem det fram at Statsforvaltaren skal ha ein effektiv og samordna innsats mot eutrofiering, inkludert frå jordbruket, akvakultur, avløp og industri, og at forureiningskjeldene skal vera godt regulert for å oppnå god økologisk tilstand i vassdrag. Som ein del av dette arbeidet har me valt arbeidet til kommunen på avløpsområdet som eit tema for kommunebileta, då utslepp frå både mindre private og store kommunale avløpsanlegg kan vera ei vesentleg bidragande årsak til eutrofiering. Me ynskjer derfor å løfta fram viktigheita av eit systematisk arbeid på dette området.
- Arbeidet til kommunen med grunnforureining: Oppfølging av aktiviteten til kommunane i Grunnforurensning har dei siste tre åra vore ein del av embetsoppdraget gjennom tildelingspunkt 3.1.4.4.2.1. Målsetjinga er å auka kompetansen i kommunane på forureina grunn og fagsystemet Grunnforurensning, og sikra at kommunane registrerer saker i fagsystemet og følgjer opp pliktene sine etter kapittelet til forureiningsforskrifta 2. Som ein del i å oppnå dette er grunnforureining inkludert som eitt av tamane me vurderer i samband med kommunebileta. I tillegg er det sendt ut brev til alle kommunar om viktigheita av at dei har ein brukar i Grunnforurensning og kva som ligg i styresmaktsrolla etter kapittelet til forureiningsforskrifta 2. I 2021 følgde me opp dette med å tilby webinar for kommunane. Dette webinarret blir også tilbode i november i år.
- Materialgjenvinning av avfall: Gjennom rammedirektivet om avfall er EUs materialgjenvinningsmål for hushaldsavfall og liknande 50 % innan 2020 og 65 % innan 2035. Dette er eit mål som Noreg som EØS-medlem òg har bunde oss til (Miljømål 4.4). Auka materialgjenvinning er viktig for å sikra at ressursane i avfallet vårt blir utnytta og brukt som råvarer i nye produkt som ein del av ein sirkulær økonomi. Ulike typar avfall må derfor

sorterast ut frå nærings- og hushaldsavfall. Matavfall, plast, og park- og hageavfall er døme på avfallsfraksjonar som det no blir stilt krav til utsortering av.

Kommunen har ansvar for innsamling og utsortering av hushaldsavfall. Materialgjenvinning er derfor ein svært relevant indikator for kommunane å forhalda seg til. For at Noreg skal klara målsetjinga om 65 % materialgjenvinning innan 2035 må både kommunar og næringsliv jobba aktivt for å oppnå dette målet. Dette vil innebera å setja mål og gjennomføra tiltak for å nå målet.

Me meiner at delen avfall levert til materialgjenvinning er ein god indikator på kor godt kommunen handterer hushaldsavfallet sitt. Det er eit viktig miljømål for Noreg å oppfylla. Me meiner derfor at valde indikatorar er formålstenlege for å setja fokus på dette arbeidet.

Skildring av vurderingskriteria

- Kommunanes arbeid på avløpsområdet:
 - Overheld dei større kommunale avløpsreinsanlegga (> 2000 pe BOF5, kapittel 14- anlegg) utsleppskrava stilt i utsleppsløyve og regelverk, inkl. sekundærrensekrev.
 - Fornyng av avløpsnett. Den nasjonale forventninga er 1 % årleg fornyng av avløpsnett. Me har derfor sett på i kor stor grad kommunen har kjennskap til alderen til avløpsnett, den gjennomsnittlege alderen til avløpsnett, og den gjennomsnittlege fornyngsgrada dei siste tre åra. Basert på dette, og dessutan kunnskap om problem med framandvatn, har me gjort ei vurdering av om kommunens fornyngsgrad av gammalt leidningsnett er tilstrekkeleg.
 - Ein hovudplan for avløpsområdet eller tilsvarande, er eit nødvendig verktøy for å sikra systematisk og heilskapleg varetaking av avløpsområdet. Om kommunen har ein slik overordna plan eller ikkje, når han er vedteken eller sist revidert er dermed vurdert som følgjer:
 - Vedteke/revidert i 2018 eller seinare – GOD/grønn
 - Vedteke/revidert etter 2014 - MIDDELS/gul
 - Vedteke/revidert før 2014 eller manglande - DÅRLIG/raud
 - Statsforvaltarens kjennskap til og dialog med dei ulike kommunen om arbeid og problemstillingar relatert til avløpsområdet varierer mykje. I dei tilfella me har kjennskap til korleis kommunen jobbar med eksempelvis avløp i eksisterande og planlagde hyttefelt og spreidd avløp, tek me dette med i totalvurderinga.
- Arbeidet til kommunen med grunnforureining: Ein føresetnad for at kommunen skal kunna oppfylla pliktene sine som styresmakt på grunnforureining (oppfølging av byggje- og gravesaker etter forureiningsforskrifta kap. 2, der grunnen er forureina, eller det er grunn til å tru at den kan vera forureina), er at dei har brukar i databasen Grunnforureining. I tillegg har me sett på talet på lokalitetar som ligg til godkjenning i Grunnforureining og talet på allereie godkjende lokalitetar, og dessutan endringar sidan i fjor. Eit lågt tal lokalitetar kan indikera at byggje- og gravesaker som burde handterast etter kapittelet 2 i forureiningsforskrifta, ikkje blir fanga opp i kommunen. Ein høg del ikkje-godkjente lokalitetar, trekkjer òg ned, sidan lokalitetar ikkje blir offentleg tilgjengelege før dei er godkjende av rette styresmakt. Vi viser elles til brev me har sendt til kommunane 11. august 2020 og 8. oktober 2021.
- Materialgjenvinning av avfall: Det er ei nasjonal målsetjing at 50 % av generert avfall skal leverast til materialgjenvinning. Det er òg slik at kommunen bør ha fastsett konkrete mål for, og sett i verk førebuing til auka gjenbruk og materialgjenvinning av hushaldsavfall og

liknande avfall etter 2020. Basert på desse to indikatorane er kommunane vurderte i samsvar med følgjande kriterium:

- % levert til materialgjenvinning inkl. Biologisk behandling. Denne indikatoren er styrande for vurderinga på området.
 - ≥ 50 % er GOD/grøn
 - > 40 % er MIDDES/gul
 - < 40 % er SVAK/raud
- Konkret målsetjing. Denne indikatoren kan telja positivt inn i vurderinga.
 - Har oppgitt konkrete målsetjingar i svaret – GOD/grøn
 - Oppgir mål som ikkje er konkretisert i svaret – MIDDELS/gul
 - Har ikkje oppgitt mål/har ikkje svart – SVAK/raud

Kommuneøkonomi

Indikatorane under er valde med bakgrunn i den lovpålagte plikta kommunestyra hadde til å vedta finansielle måltal (jif kommunelova §14-2 c), og dei fleste har valt netto driftsresultat, netto lånegjeld og disposisjonsfond. Desse gir indikasjon på det økonomiske handlingsrommet til kommunane. I vurderinga vår legg vi òg til grunn historisk og planlagt netto driftsresultat, og dessutan evna kommunane har til å kunna svara opp økonomisk uvisse og investeringar, målt auka finanskostnader og arbeidskapital.

- Netto driftsresultat i prosent av driftsinntekter (2015-2021)
- Planlagt netto driftsresultat i økonomiplanperioden 2022-2025
- Netto lånegjeld i prosent av driftsinntekter
- Renteekspontert gjeld i prosent av driftsinntekter
- Netto finans og avdrag i prosent av driftsinntekter
- Arbeidskapital eksklusive premieavvik i prosent av driftsinntekter
- Disposisjonsfond i prosent av driftsinntekter

Rus og psykisk helse

Vurderinga er gjort på bakgrunn av kommunanes egenrapportering i IS 24-8. Dette er ei årleg rapportering som kommunane avgir til helsedirektoratet og som m.a. omhandlar kompetanse- og kapasitetsnivå i fagfeltet. SINTEF forvaltar og koordinerer dette arbeidet.

Psykisk helse- og rusfeltet har dei siste åra gjennomgått til dels omfattande opptrappingsplaner. Opptrappingsplanen for psykisk helse (1996 – 2006) og Opptrappingsplanen for rusfeltet (2008 – 2012 og 2014 – 2020) har bidratt til betydeleg kapasitets- og kompetanseauke i fagfelta. Kommunane står ovanfor store utfordringar med å behalda den kapasiteten og kompetanse som er opparbeidd og fagfeltet er i stadig endring. Regjeringa arbeider med ny Opptrappingsplan for psykisk helse og dessutan førebyggings og behandlingsreform for barn og unge. Statsforvaltaren følgjande indikatorar for 2022:

- Psykologar i kommunen, årsverk (inkl. tildelt tilskot)
- Status etablering av FACT team
- Brukerplankartleggingen
- Boliger og oppfølgingstenester i bustader for målgruppa
- Planarbeid

FACT er eit viktig satsningsområde for å kunna gi betre oppsøkande tenester, og betre samhandlende tenester i samarbeid med spesialisthelsetenesta.

Samfunns- og arealplanlegging

På tema Kommunal planlegging har vi for 2022 lagt spesiell vekt på å om kommunane har oppdaterte overordna planverk, dvs. kommuneplanens samfunnsdel og arealdel. Dette er i tråd med bestilling frå oppdragsgivarane våre på området i år.

- Alder på kommuneplan - arealplan og samfunnsplan
- Kapasitet og kompetanse på plan
- Har kommunen ei særskild ordning for medverknad av barn og unge

Samfunnstryggleik

- Vurderingar frå siste gjennomførte tilsyn
- Kommuneundersøkelsen fra DSB i tidsperioden 2016 til 2020

Sosiale tenester

Vi har vektlagt korleis kommunane jobbar med arbeidsretta aktivitet og kvalifiseringsprogram for sosialhjelpsmottakarane sine. I tillegg har vi kontinuerleg fokus på levekåra til barn og unge i Innlandet. Begge delar følgjer av oppdrag til Statsforvaltaren frå departementet; Vi skal følgja med på levekårsutviklinga i kommunane og identifisera utfordringar og vi skal leggja til rette for at kommunane tek vare på sitt ansvar for kvalifiseringsprogrammet på ein god måte, og dessutan beskriva og følgje med på utøvinga av aktivitetsplikt for personar som får økonomisk stønad. Tilsvarande forventningar er presenterte for kommunane i årets kommunebrev.

Opplysningar frå eigenvurderingstilsynet er teke med for å synleggjera forventningar til Statsforvalter og kommunane om særskild varetaking av unge sosialhjelpsmottakarar.

- Del mottakarar sosiale tenester
- Del sosialhjelpsmottakarar 18-24 år
- Del sosialhjelpsmottakarar 25-29 år
- Del langtidsmottakarar (meir enn 6 månader)
- Del sosialhjelpsmottakarar som forsørgjer barn
- Tal deltakarar i kvalifiseringsprogram
- Del sosialhjelpsmottakarar med vilkår om arbeidsretta aktivitet 18-24 år
- Del sosialhjelpsmottakarar med vilkår om arbeidsretta aktivitet 25-29 år
 - Alle henta frå SSB, tal frå 2021
- Del barn som lever i hushald med vedvarande låginntekt
 - Henta frå FHI si oppvekstprofil, tal for perioden 2017-2019 (ny periode neste år)
- Del barn som bur trongt
 - Henta frå FHI si oppvekstprofil, tal frå 2020
- Egenmeldingstilsyn, resultat
 - Intern informasjon